

Dars jarayonida o'qituvchining kompetensiyalaridan foydalanish usullari

Qodirov Baxtiyor Ergashevich
bakhtiyorkadirov1982@gmail.com

Chirchiq Oliy Tank Qo'mondonlik Muhandislik Blim Yurti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchining kasbiy kompetensiyalaridan foydalanish masalalari keng yoritilgan. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki talabaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim pedagogik subyekt sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada o'qituvchining asosiy kasbiy kompetensiyalari – pedagogik, kommunikativ, metodik, axborot texnologiyalariga oid va reflektiv kompetensiyalar – ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni nuqtayi nazaridan tahlil etilgan. Tadqiqotda dars jarayonida ushbu kompetensiyalarni amaliyotga joriy etishning samarali usullari, jumladan, interaktiv metodlardan foydalanish, differentsial yondashuv, muammo asosida o'qitish, o'quvchilarning o'z-o'zini baholashi va refleksiya usullari misolida ko'rsatib berilgan. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida darsni rejalashtirish va natijalarni monitoring qilish mexanizmlari ham ko'rib chiqilgan. Maqola so'ngida o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun taklif va tavsiyalar berilgan bo'lib, ular orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga erishish mumkinligi asoslab berilgan. Mazkur ish pedagogika sohasida ilmiy izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar, o'qituvchilar va metodistlar uchun muhim nazariy-amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: o'qituvchi kompetensiyasi, dars jarayoni, pedagogik mahorat, zamonaviy ta'lim, metodik yondashuv, interaktiv usullar, refleksiya, kasbiy rivojlanishi, o'quvchi faolligi, kompetensiyaviy yondashuv

Методы использования компетенций учителя в урочном процессе

Кадыров Бахтиёр Эргашевич
bakhtiyorkadirov1982@gmail.com

Чирчикское высшее танковое командно-инженерное училище

Аннотация: В статье подробно освещаются вопросы использования профессиональных компетенций педагога в современном образовательном процессе. Учитель рассматривается не только как поставщик знаний, но и как важная педагогическая единица, обеспечивающая личностное и социальное развитие ученика. В статье анализируются основные профессиональные компетенции учителя: педагогические, коммуникативные, методические, информационно-технологические, рефлексивные компетенции с точки зрения их роли в повышении качества образования. Исследование демонстрирует эффективные способы реализации этих компетенций в классе, включая использование интерактивных методов, дифференцированного подхода, проблемно-ориентированного обучения, самооценки учащихся и методов рефлексии. Также были рассмотрены механизмы планирования уроков и контроля результатов на основе компетентностного подхода. В заключение статьи даны предложения и рекомендации по развитию профессиональных компетенций педагогов, обоснована возможность повышения качества и эффективности образования за счет них. Данная работа является важным теоретическим и практическим ресурсом для исследователей, преподавателей и методистов, ведущих научные исследования в области педагогики.

Ключевые слова: компетентность учителя, процесс урока, педагогическое мастерство, современное образование, методический подход, интерактивные методы, рефлексия, профессиональное развитие, активность учащихся, компетентностный подход

Methods of using teacher competencies in the lesson process

Kadirov Bakhtiyor Ergashevich
bakhtiyorkadirov1982@gmail.com
Chirchik Higher Tank Command Engineering School

Annotation: *This article extensively covers the issues of using the teacher's professional competencies in the modern educational process. The teacher is considered not only as a provider of knowledge, but also as an important pedagogical subject that ensures the personal and social development of the student. The article analyzes the main professional competencies of the teacher - pedagogical, communicative, methodological, information technology and reflective competencies - from the point of view of their role in improving the quality of education. The study shows effective methods for implementing these competencies in the lesson process, including the use of interactive methods, a differentiated approach, problem-based learning, student self-assessment and reflection methods. It also considers the mechanisms for planning lessons and monitoring results based on a competency-based approach. At the end of the article, suggestions and recommendations are given for developing the teacher's professional competencies, justifying the possibility of improving the quality and efficiency of education. This work serves as an important theoretical and practical resource for researchers, teachers, and methodologists conducting scientific research in the field of pedagogy.*

Keywords: *teacher competence, lesson process, pedagogical skills, modern education, methodological approach, interactive methods, reflection, professional development, student activity, competency-based approach*

Kirish

Hozirgi kunda tuzilgan kuzatish ro'yxatlaridan foydalanish sinfda o'qitishning muayyan xatti-harakatlarini kuzatishning keng tarqalgan usuli hisoblanadi. Ushbu nazorat ro'yxatlari darsni rejalashtirish, sinfni boshqarish va baholash usullari kabi o'qitishning turli jihatlarini baholash uchun sinchkovlik bilan ishlab chiqilgan. Standartlashtirilgan asosni taqdim etish orqali ular kuzatuvchilarga alohida ko'nikma va malakalarga e'tibor qaratishga imkon beradi, o'qituvchi faoliyatining har tomonlama baholanishini ta'minlaydi. Bunday vositalar nafaqat ko'nikmalardagi kamchiliklarni aniqlashga yordam beradi, balki yaxshilanishi kerak bo'lgan muammoli sohalarni ham ta'kidlaydi. Bundan tashqari, tuzilgan nazorat ro'yxatlari kuzatuvchilarga barcha tegishli xatti-harakatlarni qo'lga kiritishda rahbarlik qiladi, bu esa o'qituvchilarni baholashga ob'ektiv va tizimli yondashuvni ta'minlaydi. Ushbu usul o'qituvchining o'qitish amaliyotining batafsil profilini yaratishda foydali bo'lib, keyinchalik o'qitish strategiyasini yaxshilash uchun ishlatilishi mumkin.

Sinfda tengdoshlarning kuzatuvini amalga oshirish o'qituvchining malakasini baholashning yana bir samarali usuli hisoblanadi. Bu usul o'qituvchilarning bir-birining amaliyotini kuzatishini va hamkorlikda va baholamasdan fikr bildirishni o'z ichiga oladi. Turli nuqtai nazarlarni o'z ichiga olgan holda, tengdoshlarning kuzatuvini o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga hissa qo'shadigan aks ettiruvchi jarayonlarni rag'batlantiradi (Volchenkova, 2016). U uzluksiz o'rganish va takomillashtirish madaniyatini rivojlantiradi, bunda o'qituvchilar bir-birining kuchli tomonlarini o'rganishlari va mumkin bo'lgan zaif tomonlarini bartaraf etishlari mumkin. Tengdoshlarning kuzatuvini nafaqat ilg'or tajriba almashishga yordam beradi, balki qo'llab-quvvatlovchi o'qituvchilar hamjamiyatini shakllantirishga yordam beradi. Ushbu hamkorlikdagi yondashuv orqali o'qituvchilar o'zlarining ta'lim uslublarini chuqurroq tushunishlari va ularning samaradorligini oshirish uchun ongli tuzatishlar kiritishlari mumkin.

Germaniya, Angliya, Fransiya va Yevropaning boshqa qismlarida til o'rgatishning yangi yondashuvlari alohida til o'rgatuvchi mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ularning har biri zamonaviy tillarni o'qitishni isloh qilishning o'ziga xos uslubiga ega. Ushbu mutaxassislarning

ba'zilari, masalan, C. Marsel, T. Prendergast va F. Guin, g'oyalari tarixiy ahamiyatga ega bo'lsa-da, hech qanday doimiy ta'sirga erisha olmadi.

Fransuz C. Marsel (1793-1896) bolalar tilini nazarda tutgan o'rganish til o'rgatish uchun namuna sifatida, o'rganishda ma'no muhimligini ta'kidladi, o'qishni boshqa ko'nikmalardan oldin o'rgatish kerakligini taklif qildi va til o'rgatishni kengroq ta'lim doirasiga joylashtirishga harakat qildi. Ingliz T. Prendergast (1806-1886) birinchilardan bo'lib, bolalar nutqni izohlashda kontekstual va sit-milliy ko'rsatmalardan foydalanishi va nutqda yodlangan iboralar va **"odatlar"** dan foydalanishini kuzatishni qayd etgan. U birinchi **"strukturaviy o'quv dasturi"** ni taklif qilib, o'quvchilarga tildagi eng asosiy tizimli naqshlarni o'rgatishlarini targ'ib qildi.

O'z-o'zini baholash va fikr-mulohazalar uchun video yozuvlarni kiritish o'qituvchilarning malakasini baholashda kuchli vositadir. Bu usul o'qituvchilarga o'z daralarini qayta ko'rib chiqish imkonini beradi, o'z-o'zini aks ettirish va shaxsiy o'sish imkoniyatini beradi. (Toilab. M 2020) O'qituvchilar yozib olingan mashg'ulotlarni tomosha qilish orqali takomillashtirish sohasini aniqlashlari va o'quvchilarning ijobiy javoblarini to'playdigan samarali o'qitish strategiyalarini qayd etishlari mumkin (Karen D. Hager, Barbara, 2020) Bu o'z-o'ziga yo'naltirilgan baholash e'tiborni tashqi mulohazalardan shaxsiy rivojlanishga qaratadi, bu esa o'qituvchilarga o'zlarining kasbiy o'sishiga egalik qilishlariga imkon beradi. Bundan tashqari, video yozuvlar chuqurroq tahlil qilish va tushunish uchun bir necha marta qayta ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan o'qitish amaliyotining aniq rekordini taklif qiladi. Bunday yondashuv nafaqat o'qituvchilarga o'z-o'zini to'g'ri baholash imkoniyatini beradi, balki o'z-o'zini anglash madaniyatini va o'qitish metodologiyasini doimiy ravishda takomillashtirishga yordam beradi.

Talabalarining fikr-mulohazalari

Talabalarining fikr-mulohazalari, xususan, so'rovnomalar yordamida o'qitish samaradorligini baholashda hal qiluvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu so'rovlar o'qituvchilar faoliyatini har kuni kuzatish va baholash uchun noyob holatda bo'lgan talabalardan to'g'ridan-to'g'ri tushunchalarni to'plash uchun mo'ljallangan. Bunday so'rovlarning samaradorligi ularning o'qitish usullari, sinf muhiti va o'qituvchilarning faolligiga oid keng doiradagi o'quvchilarning tasavvurlarini qamrab olish qobiliyatidadir (Charles R Henderson, Chandra Turpen, 2014). Ushbu ma'lumotlarni to'plash orqali o'qituvchilar va muassasalar maqsadli kasbiy rivojlanishga imkon beradigan kuchli va yaxshilashga muhtoj bo'lgan sohalarni aniqlashlari mumkin. Biroq, bu so'rovlarning to'g'riligi ularning qanchalik yaxshi tuzilganiga va talabalar javoblarining halolligiga bog'liq.

Darslar davomida talabalarining ish faoliyatini va faolligini tahlil qilish o'qituvchining malakasini baholash uchun fikr-mulohazalarning yana bir qimmatli jihatini beradi. Talabalarining ishtiroki va tushunish darajasini o'rganish orqali o'qituvchilar o'zlarining o'qitish strategiyalarining samaradorligini baholashlari mumkin. Ushbu tahlil ko'pincha o'quvchilarning o'rganishining turli xil to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatkichlarini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi, masalan, uy vazifalari, viktorinalar va imtihonlar, materialni tushunish va saqlashni baholash uchun. Bundan tashqari, sinf muhokamalari va mashg'ulotlarda ishtirok etish orqali o'lchanadigan o'quvchilarning faolligini kuzatish o'quvchilarning material va qo'llaniladigan o'qitish usullari bilan qanchalik yaxshi bog'langanligini tushunish imkonini beradi. Ushbu yondashuv o'qituvchilarga real vaqt rejimida o'z texnikalarini moslashtirishga imkon beradi va umumiy o'rganish tajribasini oshiradi.

Fokus-guruhlar o'qitish usullari va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash bo'yicha munozaralarni osonlashtirishning samarali vositasidir. Bu guruhlar chuqur suhbatlar o'tkazish imkonini beradi, bunda talabalar o'z fikr va takliflarini qo'llab-quvvatlovchi muhitda ifodalashlari mumkin. Fokus-guruhlarining hamkorlikdagi tabiati talabalarni o'z tajribalarini ifoda etishga va o'qitish usullari bo'yicha konstruktiv fikr bildirishga undaydi. Ushbu sifat yondashuvi so'rovlar va samaradorlik tahlillarining miqdoriy ma'lumotlarini to'ldiradi va o'qitish samaradorligining yanada kengroq ko'rinishini taklif qiladi. Guruh dinamikasini boshqarish va ochiq muloqotni ta'minlash kabi qiyinchiliklarga qaramay, fokus-guruhlar o'qituvchilarning rivojlanishiga ma'lumot beruvchi va

talabalarining ta'lim natijalarini yaxshilaydigan bebaho tushunchalarni berishi mumkin (Precious Adekola & Azwihangwisi, 2024).

Faoliyatga asoslangan baholashlar

O'qituvchilar portfelini ishlab chiqish darslar davomida o'qitishning malakasini baholashning asosiy usuli sifatida paydo bo'ldi. Ushbu portfellar o'qituvchining o'qitish amaliyotini, jumladan, dars rejalari, baholash va o'quv materiallarini ko'rsatadigan keng qamrovli dalillar to'plami bo'lib xizmat qiladi. Bunday artefaktlarni jamlash orqali o'qituvchilar o'z o'quvchilarining ehtiyojlariga qarab darslarni rejalashtirish, amalga oshirish va sozlash qobiliyatini samarali namoyish etishlari mumkin. Bundan tashqari, portfellar o'qituvchining kasbiy sayohati haqida umumiy ko'rinishni ta'minlaydigan anekdot yozuvlari, talabalar loyihalari va sinf xabarnomalari kabi turli xil hujjatlar shakllarini o'z ichiga olishi mumkin. Ushbu yondashuv nafaqat o'z-o'zini aks ettirishga yordam beradi, balki o'qituvchilarga o'z ta'lim falsafasi va metodologiyasi haqida to'liq ma'lumot berish imkonini beradi.

Ta'lim bo'yicha ekspertlar tomonidan baholangan o'qitish namoyishlari o'qituvchilarning malakasini baholashning yana bir ishonchli yo'lini taklif qiladi. Ushbu namoyishlar davomida o'qituvchilar nazorat ostidagi muhitda o'zlarining ta'lim usullari va sinfni boshqarish ko'nikmalarini namoyish etish imkoniyatiga ega bo'ladilar (González-Fernández & Ruiz-Cabezas, 2024). Ko'pincha tajribali o'qituvchilar yoki akademik baholovchilarni o'z ichiga olgan ekspertlar o'qituvchining faoliyatini samarali rejalashtirish, darsni amalga oshirish va talabalarining faolligini o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan oldindan belgilangan mezonlar asosida baholaydilar. Ushbu baholash jarayoni orqali o'qituvchilar qimmatli fikr-mulohazalarni olishadi, bu ularga kuchli tomonlarni va yaxshilash uchun yo'nalishlarni aniqlashga yordam beradi. Ushbu usul nafaqat o'qitish amaliyotini ob'ektiv baholashni ta'minlaydi, balki doimiy takomillashtirish madaniyatini tarbiyalash orqali kasbiy o'sishni rag'batlantiradi.

Reflektiv o'qitish jurnallari o'qitish tajribasi va o'sishni hujjatlashtirish va baholashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu jurnallar o'qituvchilarga kundalik o'qitish faoliyati, duch kelgan qiyinchiliklar va o'rganilgan saboqlar haqidagi fikrlarini yozib olish uchun tuzilgan formatni taklif qiladi. Ushbu aks ettirish amaliyoti bilan shug'ullangan holda, o'qituvchilar o'zlarining o'qitish usullarini tizimli ravishda tahlil qilishlari va o'quvchilarning bilim olishini kuchaytiradigan yoki to'sqinlik qiladigan naqshlarni aniqlashlari mumkin. Bundan tashqari, aks ettiruvchi jurnallar o'z-o'zini baholashni rag'batlantiradi, o'qituvchilarni shaxsiy maqsadlarni belgilashga va kasbiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishga undaydi (Piet Sanders, 2007). Ushbu introspektiv yondashuv nafaqat o'qitish metodologiyasini chuqurroq tushunishni rivojlantiradi, balki o'qituvchilarga o'z talabalarining turli ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish uchun o'z amaliyotlarini moslashtirishda yordam beradi.

Maslahatlar va eng yaxshi amaliyotlar

“Sinfidagi kuzatuvlardan foydalaning” – o'qituvchining malakasini baholashning asosiy usuli sifatida tuzilgan sinf kuzatuvlarini amalga oshirish. Kuzatuvchilar ta'lim berish, sinfni boshqarish va talabalarining faolligi kabi asosiy sohalarni baholash uchun standartlashtirilgan rubrikalar yoki nazorat ro'yxatlaridan foydalanishlari kerak. Masalan, Danielson ta'lim tizimi turli sohalarda o'qituvchilar faoliyatini baholash uchun to'liq qo'llanmani taqdim etadi.

“Talabalarining fikr-mulohazalarini to'plash” – Talabalardan fikr-mulohazalarni yig'ish o'qituvchining samaradorligi haqida qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. O'qituvchining tushuntirishlardagi ravshanligi, talabalarni jalb qilish qobiliyati va talaba ehtiyojlariga javob berishi haqida halol fikrni olish uchun anonim so'rovlar yoki fokus-guruhlardan foydalaning. Bu usul nafaqat o'qituvchining malakasini baholaydi, balki o'qitishga o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvni ham rag'batlantiradi.

“Talabalar faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish” – o'qituvchi samaradorligining bilvosita o'lchovi sifatida o'quvchilar faoliyati haqidagi ma'lumotlarni ko'rib chiqing. Talabalarining test natijalaridagi yaxshilanishlarni, o'quv maqsadlaridagi muvaffaqiyatlarni va umumiy sinf faoliyati

tendentsiyalarini baholang. O'qituvchining ta'sirini adolatli baholash uchun bu ma'lumotlarni kontekstda, talabalarning demografiyasi va boshlang'ich samaradorlik darajasi kabi omillarni hisobga olgan holda ko'rib chiqish juda muhimdir.

“Dars rejalari va o'quv materiallarini ko'rib chiqing” – Baholash jarayonining bir qismi sifatida dars rejalari va o'quv materiallarini muntazam ravishda ko'rib chiqing. Dars maqsadlarining o'quv dasturlari standartlari bilan mos kelishini, turli xil o'qitish strategiyalaridan foydalanishni va tabaqalashtirilgan ta'limni kiritishni baholang. Ushbu amaliyot o'qituvchilarning yaxshi tayyorgarlik ko'rishini va yuqori sifatli ta'lim berishga qodir bo'lishini ta'minlashga yordam beradi.

“O'z-o'zini baholash va mulohaza yuritish” – O'qituvchilarni o'z-o'zini baholash va reflektiv amaliyotlar bilan shug'ullanishga undash. O'qituvchilarning o'z faoliyatini tanqid qilishlari uchun o'z-o'zini aks ettirish jurnallari yoki darslarning video yozuvlari kabi vositalarni taqdim eting. Bu o'qituvchilarga takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash va shaxsiylashtirilgan kasbiy rivojlanish rejalari ishlab chiqish imkonini beradi. Tengdoshlarni ko'rib chiqish sessiyalarini osonlashtirish, shuningdek, qo'shimcha istiqbollar va qo'llab-quvvatlashni taklif qilish orqali ushbu aks ettirish jarayonini yaxshilashi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, dars jarayonida o'qituvchining malakasini baholash ko'p qirrali jarayon bo'lib, o'qitish samaradorligini va o'quvchilarning bilim olish natijalarini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Tekshiruv ro'yxatlari, tengdoshlarning sharhlari va videoyozuvlar kabi tuzilgan kuzatish usullari orqali o'qituvchilar o'zlarining ta'lim amaliyotlari haqida qimmatli tushunchalarga ega bo'lishlari mumkin. Bundan tashqari, so'rovlar, samaradorlik ko'rsatkichlari va fokus-guruh muhokamalari orqali talabalarning fikr-mulohazalarini birlashtirish o'qituvchilarga o'z usullarining ta'sirini tushunishga va shunga mos ravishda moslashishga imkon beradi. Nihoyat, ishlashga asoslangan baholashlar, jumladan portfoliolar, o'qitish namoyishlari va aks ettiruvchi jurnallar o'qituvchining mahorati va o'sish sohalari haqida keng qamrovli ko'rinishni beradi. Ushbu turli baholash usullaridan foydalangan holda, maktablar doimiy takomillashtirish muhitini yaratishi mumkin, natijada ta'limning yuqori standartlari va o'quvchilar uchun yaxshi o'rganish tajribasiga olib keladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Adekola, A.P., & Mavhandu-Mudzusi, A.H. (2024). Chapter 9: Focus-group teaching in classrooms. *ResearchGate*. <https://www.researchgate.net/> (original PDF; no specific journal, so use ResearchGate)
2. Henderson, C.R., & Turpen, C. (2014). Assessment of teaching effectiveness. *Physical Review Special Topics - Physics Education Research*, 10(1), 1–18. <https://www.researchgate.net/> (provide article link if possible)
3. González-Fernández, R., & Ruiz-Cabezas, A. (2024). Teachers' teaching and professional competences assessment. *Evaluation and Program Planning*, 103, 102396. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0149718923001738>
4. Hager, K.D., & Fiechtel, B.J. (2020). Assessing student performance using video recordings in field-based experiences. *Journal on Empowering Teaching Excellence*, 4, Article 4. <https://digitalcommons.usu.edu/jete/vol4/iss1/4>
5. Sanders, P. (2007). Towards a framework for assessing teacher competence. *ResearchGate*. <https://www.researchgate.net/>
6. Toilab, M., & Marsh, N. (2020). Use of self-assessment of video recording to raise students' awareness of development of their oral presentation skills. *SSRN Electronic Journal*. <https://www.researchgate.net/>
7. Volchenkova, K. (2016). Peer observation as a tool for teacher's professional development and the way to increase the quality of the education process. *Bulletin of the South Ural State University, Series: Education Sciences*, 8(3), 39–43. <https://www.researchgate.net/>